

Г. Ф. Пономарьова, І. О. Степанець

ТРАНСФОРМАЦІЯ І РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасному українському суспільству потрібна сучасна модель розвитку системи вищої освіти, що забезпечить організацію її саморозвитку, надавши системі гнучкості, адаптивності, варіативності й перспективності. При цьому науковці, зокрема С. Гончаренко [1] й І. Зазюн [2], зазначають, що тільки люди спроможні забезпечити розвиток нашої країни й усіх її інституцій у постіндустріальну, інформаційну епоху.

Узагальнивши погляди і висновки вітчизняних науковців на перспективи розвитку української вищої освіти, побудову освітнього середовища у закладах вищої освіти, зазначимо, що, по-суті, в освітянській спільноті сформувалися два типи науково-педагогічної свідомості, що впливають на організацію і зміст освітнього процесу, спрямованого на забезпечення якості навчання студентів – гуманістичний і технократичний/технологічний. Гуманістичний розглядає пізнання як самостійне оволодіння новим досвідом з певним, часто не до кінця очевидними і чітко визначеними результатами, як розвиток і саморозвиток. Технократичний (технологічний) спрямовує пізнавальну діяльність здобувачів освіти по заздалегідь визначеному шляху (сконструйованому процесу) з досить чітко фінансованими (запланованими) результатами.

На наш погляд, обидва типи довели свою життєстійкість, але саме гуманістично орієнтована науково-педагогічна свідомість визначає (характеризує) освіту як творчий процес співпраці її ключових суб'єктів, як навчальне дослідження, як пошук вирішення академічних та наукових проблем.

Таким чином, ми маємо говорити про потребу у розробці комплексної моделі організації освітнього процесу у ЗВО, що ґрунтується на визначенні і фіксації специфіки організації, особливостей, механізмів взаємовідносин ключових гравців сучасного освітнього поля. Метою такої моделі має стати

спроба поєднання професійного й особистісного, суб'єктивного і формального, штучного й емоційного наповненого.

Нові економічні та соціокультурні умови розвитку освіти в Україні висвітлюють ситуацію, що характеризується як спробами збереження суттєвих національних відмінностей у структурах вищої освіти різноманітності кваліфікацій, змісту освіти тощо, так і прагненням набути особливостей, характерних для більшості розвинених країн.

Серед таких особливостей – підвищення ролі й автономності професорсько-викладацького складу в освітньому процесі та посилення відповідальності викладача за підготовку фахівців; забезпечення мобільності студентів; зростання рівня захищеності здобувачів вищої освіти шляхом документального підтвердження завершення кожного циклу навчання або досягнення певного рівня професійної підготовки; створення умов для набуття під час навчання додаткових професійних компетентностей тощо.

На наш погляд, розвиток вищої педагогічної освіти у цьому контексті передбачає, насамперед, забезпечення якісної підготовки педагога, здатного здійснювати професійну діяльність на демократичних, фахових та гуманістичних засадах, реалізувати національну освітню політику як пріоритетну функцію держави, забезпечувати розвиток та самореалізацію особистості, її освітніх і духовних потреб, потреби бути конкурентоспроможною на ринку праці.

Розробка сучасних стандартів вищої, зокрема педагогічної, освіти в останні десятиріччя, на наше переконання, так чи інакше пов'язана з процесами, що характеризують динаміку суспільного прогресу й стан суспільства в Україні. До значних тенденцій змін ми відносимо, зокрема, подолання застарілих авторитарних форм і механізмів організації суспільного життя, розвиток демократії, інноваційне оновлення і розвиток. Зазначимо, що розвиток суспільних відносин обумовлює зміщення домінанти у відносинах «людина-суспільство» саме в сторону особистості. Проілюструємо це змістом таблиці 1.

Розвиток суспільних відносин у площині «людина-суспільство»

Суспільство	Людина
Демократизація	
Демократизація соціально-політичних інституцій суспільства.	Розвиток індивідуальності у всіх її проявах.
Знищення політичної, національної, класової, групової обмеженості і злитості .	Універсалізація і автономізація особистості.
Розвиток громадянського суспільства, перехід до вільних об'єднань і громадянських формувань.	Самовизначення, виявлення власної позиції.
Відкритість суспільства для формування різноманіття підходів, ідей, думок політичних і соціокультурних цінностей.	Активність особистості у соціумі, розвиток власного Я.
Розвиток і оновлення.	
Розвиток і оновлення усіх сфер суспільного життя у процесі формування та впровадження інновацій, національного і духовного відродження, накопичення інтелектуального потенціалу.	Людина як об'єкт і суб'єкт самовдосконалення і саморозвитку в контексті інтелектуального і духовного прогресу суспільства.
Прогресивний розвиток суспільства як запорука якісного вдосконалення системи освіти.	Освіченість і компетентність особистості як громадянина, професіонала тощо.
Духовний розвиток українського суспільства.	Прагнення людини бути творчою особистістю, носієм культури, суб'єктом культуротворчого процесу у суспільстві.
Гуманізація суспільства і суспільних відносин.	
Гуманізація суспільно-політичного, соціокультурного життя суспільства.	Гуманітаризація особистості як члена громадянського суспільства.
Подолання авторитаризму і диктату з позиції сили у вирішенні суспільних проблем, визначенні мети і завдань розвитку держави і суспільства. Перехід на механізми громадянського суспільства у контексті стратегій ненасилля, толерантності, діалогу культур, партнерства.	Соціально активна, толерантно налаштована на співпрацю і розуміння особистість.

Зміст запропонованої таблиці ілюструє такий суспільний розвиток в центрі якого знаходиться людина з її прагненням до прогресу, саморозвитку та самовдосконалення в особистісному і професійному сенсах.

Аналіз нормативної бази вищої освіти, узагальнення наукової теорії та управлінського досвіду нашою наукою нас на однозначний висновок, що праця педагога з філософського цільового розуміння «корисності» («педагог

повинен», «учитель мусить» тощо) трансформується у місію і професійний обов'язок формування компетентної, творчої, патріотично-налаштованої, вільної і духовної особистості.

Прагнення до творчості, свободи і духовності – це, на наше переконання, є свідченням готовості нинішніх і майбутніх фахівців не лише до «задачної стратегії», але і до вирішення наукових (теоретичних) і прикладних (практичних) проблем, дій у нестандартних умовах, що не вказують на готові способи і результати.

Вважаємо за доцільне зупинитися на окремих конкретних питаннях, пов'язаних із проблемою дослідження і, зокрема, професійних та особистісних взаємовідносин у системі «викладач-студент».

Як засвідчує обговорення переваг і недоліків упровадження кредитної трансферного-накопичувальної системи в освітній процес на наукових конференціях різного рівня, зокрема щодо системи оцінювання результатів освіти, ця система розвиває більшу самостійність здобувачів вищої освіти, дає їм більше можливості для планування часових затрат, отримання власної освіти загалом. Перевагою системи є і те, що вона інтенсифікує навчальну діяльність студентів впродовж року, оскільки значною мірою нівелює вагу контрольних випробувань у балах. Однак, на думку багатьох науковців і освітян, головними вадами зазначеної системи є тотальна формалізація знань; вияв «активності» з боку студентів, що не передбачає якості; небажане спрощення відносин викладачів і здобувачів вищої освіти.

Результати нашого дослідження засвідчують, що 39,8% студентам не вистачає більш тісної взаємодії з науково-педагогічними працівниками, які часто виступають у ролі «перевіряючого», а не власне педагога, наставника, партнера, порадирика. Особливо це важливо для педагогічних ЗВО.

Підтримуємо твердження колег, що нинішня система вищої освіти має обмежений ресурс у формуванні навичок життя у громадянському суспільстві. Зрозуміло, що вихованням особистості як громадянина, працівника, сім'янина тощо займаються багато соціальних інституцій, але освіта завжди відіграла

ключову роль у передачі соціального досвіду, формуванні підготовленої до життя і праці людини. Виклики загальнонаціонального масштабу – ковід, війна, вимушене дистанційне навчання – лише підкреслюють цю негативну тенденцію. Актуалізуються, у зв'язку з цим, є питання цінностей щодо взаємин у системі «студент-викладач».

За даними досліджень В. Юрченка [3], в якому викладачам і студентам 1-4 курсів пропонувалось оцінити значущість різних сторін їхнього освітньо-професійного життя (результати навчання, роботи, обрана професія, взаємини з друзями/колегами – загалом 15). За виявленим коефіцієнтом регресії з'ясовано, який внесок взаємин «студент – викладач» у ступінь задоволеності тим, як складається життя учасників дослідження у закладі освіти.

Результати опитування і їх інтерпретація вказує на той факт, що цінність взаємин «студент-викладач» для здобувачів освіти суттєво вища, ніж для викладачів: для студентів - +0,29; для викладачів - +0,16.

Парадоксально, але ж саме викладач є організатором освітнього середовища у вищій школі, саме він забезпечує умови для суб'єкт – суб'єктної взаємодії, педагогічної та міжособистісної взаємодії здобувачів вищої освіти, узгоджує це середовище з потребами, професійними інтересами студентів. При цьому, спілкування з майбутніми фахівцями є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності.

Особливо актуальною означено проблема стала в умовах дистанційного навчання.

Констатуємо, що за висновками науковців (І. Борозенець, О. Вільхівська, Т. Донченко, В. Кухаренко, О. Передерій, М. Руденко, П. Федорчук та інші) відсоток здобувачів вищої освіти, готовий самостійно навчатися, без спілкування і взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу, досить невеликий. На переконання дослідників, така ситуація викликає необхідність індивідуально-диференційованого підходу з метою врахування міри розуміння, здатності студентів ефективно і якісно працювати самостійно, своєчасного

попередження неуспішності, виявлення та усунення найрізноманітніших бар'єрів і перешкод.

Роль викладача, при цьому, дуже важлива, а його комунікація зі студентами є одним з найдієвіших механізмів досягнення позитивних результатів навчання.

Досвід переконує, що у системі дистанційного навчання доречно виокремити такі інструменти комунікацій:

чат-спілкування через Інтернет за допомогою повідомлень, що містять інструктивно-організуючу інформацію;

відео сервіси – засоби для можливого відеопотоку: слайди, відеофільми, відеозаписи;

форум – обмін інформацією у формі повідомлень протягом певного часу (запитання, відповіді; уточнення, ідеї, пропозиції, аргументи);

електронна пошта – внутрішня пошта для переписки між викладачами і студентами, між окремими студентами, які виконують групові завдання;

обмін файлами як інструмент, що уможливорює обмін пакетами інформації з метою їх опрацювання чи для звітування про виконану роботу з певного завдання, про роботу з текстами книг, статей тощо;

електронна дошка – засіб для детального викладання чи роз'яснення інформації з якого здобувачі освіти можуть надалі працювати самостійно.

Висновки. Викладене у рукопису тез не охоплює всіх соціально-педагогічних аспектів щодо підходів, методів і засобів трансформації освітньої діяльності у сучасному ЗВО як переформатування чи переналаштування системи «викладач-студент». Однак, маємо підстави стверджувати, що в нинішніх умовах актуалізується потреба розвитку як відносин у площині «людина-суспільство», так і в системі «викладач-студент» на засадах демократичності, відповідальності, самостійності, творчості, співпраці. Метою цього процесу є забезпечення зміни чи формування суспільно й особистісно значимих пріоритетів і цінностей задля підготовки мислячої компетентної,

орієнтованої на прогрес, соціалізацію і саморозвиток особистості майбутнього фахівця.

Список бібліографічних посилань

1. Гончаренко, С.У. (2012). *Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення*. Рівне: Волинські береги, 192 с.
2. Зязюн, І.А. (2005). Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. У: *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ, с. 10–18.
3. Юрченко, В.І. (2020). Взаємини «викладач студент як чинники формування «Я-концепції» майбутнього педагога. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: психологія*, т. 31 (70), 1, с. 68–77.

References

1. Honcharenko, S.U. (2012). *Pedahohichni zakony, zakonomirnosti, pryntsyipy. Suchasne tлумachennia* [Pedagogical laws, regularities, principles. Modern interpretation]. Rivne: Volynski berehy. 192 p.
2. Ziaziun, I.A. *Filosofiiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy* [The philosophy of progress and prognosis of the educational system]. In: *Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy* [Pedagogical Excellence: Problems, Search, Prospects]. Kyiv, pp. 10–18
3. Yurchenko, V.I. (2020). *Vzaiemyny «vykladach student yak chynnyky formuvannia «Ia-kontseptsii» maibutnoho pedahoha* [Relationships «teacher-student» as factors in the formation of the «I-concept» of a future teacher]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I.Vernadskoho. Seriiia: psykhologhiia* [Academic notes of V.I. Vernadsky TNU. Series: psychology], vol. 31 (70), 1, pp. 68–77

Пономарьова Галина Федорівна, Степанець Іван Олексійович. Трансформація і розвиток сучасної вищої освіти: соціально-педагогічний аспект.

Матеріали дослідження містять висновки щодо узагальнення поглядів вітчизняних науковців на перспективи трансформації вищої освіти в контексті посилення ролі людського капіталу та особливостей розвитку освітнього процесу як співпраці ключових його суб'єктів.

Проілюстровано зміщення доміанти у відносинах «людина-суспільство» в сторону особистості.

На підставі аналізу нормативних документів, узагальнення наукової теорії та власного управлінського досвіду зроблено висновок про спрямованість трансформації праці педагога в сучасних соціокультурних умовах.

Авторами розглянуто окремі аспекти проблеми розвитку взаємовідносин викладачів і студентів в умовах освітнього процесу загалом та дистанційного навчання, зокрема проаналізовано деякі проблеми організації навчання здобувачів вищої освіти щодо посилення його інтенсивності.

Зроблено акценти на актуалізації завдань формування освітнього середовища у ЗВО як засобу стимулювання самостійності та активності студентів в освітній діяльності.

Ключові слова: трансформація, освітній процес, тенденції, розвиток, суспільні відносини, викладач, здобувач вищої освіти.

Ponomarova Halyna, Stepanets Ivan. Transformation and Development of Modern Higher Education: Socio-Pedagogical Aspect.

The research materials present conclusions summarizing the perspectives of domestic scholars on the transformation of higher education, emphasizing the increasing role of human capital and the specifics of the educational process as a collaboration of its key participants. The shift in the "individual-society" relationship towards prioritizing individuality is illustrated.

Based on the analysis of regulatory documents, a synthesis of scientific theory, and personal managerial experience, a conclusion is drawn regarding the transformation of educators' work in modern socio-cultural conditions.

The authors examine specific aspects of the development of relationships between teachers and students within the educational process in general and in the context of distance learning. Particular attention is paid to the issues of organizing the learning process for higher education students to enhance its intensity.

The authors examine specific aspects of the development of relationships between teachers and students within the educational process in general and in the context of distance learning. Particular attention is paid to the issues of organizing the learning process for higher education students to enhance its intensity.

Emphasis is placed on the need to create an educational environment in higher education institutions that fosters student independence and activity in educational activities.

Key words: transformation, educational process, trends, development, social relations, teacher, higher education student.